

tása, amely automatizmusokká, elidegenített mozzanatokká silányítja - szekularizálja a szent háborút. Ez a hétköznapi, a Örményország Egyesület elnöke szent jelképek sovén kisajátítása és fegyverként alkalmazása törölte el az anatóliai örményeket a föld színéről. A dzsihadlogika holokausztlogikává torzult. És sokkal erősebb logika lett. Ma az örmények, köszönhetően az ifjútörökök körültekintésének, belekényyszerültek az igazolás és a számháború patthelyzetébe. Nekik kell bizonyítaniuk a népirtás tényét, másfél millió ember, templomok, városok láthatatlanná válását, olyannyira, hogy Franciaország is csak 2001-ben ismerte el a genocídiumot. A törökök természetesen körömszakadtáig tagadnak, újabb örmény hazugságnak titulálva a felvetéseket. Lehetséges, hogy néhány évszázad kérdése, és Hitler igazsága tökéletesen igazolódik? Vagy amint egy titkos tanácsos kérdezte Lepsiustól Werfel könyvében: „*Sohasem tette fel magának a kérdést, doktor, hogy a nemzeti kisebbségek vajon nem jelentenek-e fölösleges nyugtalansági tényezőt, és nem az lenne a legjobb, ha eltűnnének?*”

Folytatjuk

(Megjelent a Magyar Nemzet 2005. május 14-i számában)

* * *

Boloz Antoniewicz János

Az örmények - Galiczia

6. rész

Az örmények kedvelt ételei közé tartozik mindenekelőtt a *hurutos gantscbúr*, vagyis a sajtyszerű főzelékpeppel és húsos derelyével főtt leves. A háromszögű derelyék közé egy négyszögűt is vágnak és ennek *dolwát* (szerencse) a neve; akinek ez jut, az még abban az évben férjhez megy, illetőleg megházasodik. Továbbá rizskásás leves (*prindze abúr*), valamint a már említett füstölt birkahús (*adzumis* vagy *búsén*), valamint különféle tészták, mint a *tutmáls* és *chatlamá*, mindenképp azonban befőtt gyümölcs, amellyel az embert Keleti-Galicziában a napnak ily eledelre legkevésbé alkalmas szakaszaiban is minduntalan erőnek-erejével kínálják.

Íme tehát *Galiczia* legkeletibb zugába kellett mennünk, hogy egy kis hamisítatlan örmény népéletet lássunk. Kuty-nak és környékének örmény lakossága azonban, mint már mondtuk, legnagyobb részben csak a múlt században vándorolt be Romániából; tehát sem testi, sem lelki tekintetben nem képviselője a tisztább és nemesebb örmény jellegnek. Ez csak ama legrégebb bevándorlók utódaiban található meg, akik kevéssel Ani város elpusztulása után és az ezt követő három évszázadon át hagyták el hazájukat. Hogy ezek a politikai okokból elmenekült örmények a nemesség és a főbb rangúak köréből valók voltak, az világos és már a dolog természetéből következik. Ezek a maguk virágkorában büszkén őrzött nemzetiségük jellemvonásait a művészetek különféle ágaiban is tudták érvényesíteni. Míg a Kuty-ban álló, 1756-ban alapított örmény egyház a többiekhez hasonlóan, minők például a *Tysmienica* (1759-1791), *Sniatyn* (1718), *Horodenska* (1706), *Stanislan* (1748-1772) és *Lysiec* (1785) községbeliek, akár csak a többi kisvárosi lengyel templom, bágyadt és ellapult barokk stílusban épült: addig a lemergi érseki székesegyházban a bizánczi-örmény építkezésnek látjuk, bár szerény, de mégis érdekes emlékét.

A kelet felé néző régi épületnek három, kívülről is föltetsző szentély-záradéka (apsis) van; a középső mely félkör-alakú (nem sokszögű, mint amilyenek a bizánczi templom építkezésnek a délnyugati vidéken levő példáinál többnyire láthatók), majdnem háromszor oly széles, mint a két keskenyebb, melyek láthatólag később kifaragott falaikkal ma is csak 1,6 méter szélesek. E két fülkeszerű és üresen álló, mert oltár befogadására keskeny kerek apsisoknak a nyugati oldalon két, ugyanolyan keskeny fülke felel meg; ezek a kereszthajók felé nyíltak, a nyugati hajótól pedig két idomtalan falpillérrel és fönn egy ugyanolyan vastag fallal vannak elválasztva, mely egy 4.07 méter széles és csak 5.2 méter magas, tehát igen tompa csúcsíven nyugszik. (Ilyen íveket gyakran láthatni Texier Dubois és P. Alischan műveiben.)

A hajók kereszteződése fölé meglehetősen magas, négy kerek ablakkal áttört, kívül sokszögű, belül ellenben kőalakú, alul tizenkétcsögű keretbe foglalt kupola borul, melynek a hajlata nem valami ügyesen előre tolt téglákkal van megszerkesztve. Különös figyelmet érdemel, hogy a hosszanti hajó keleti és nyugati szára egyenlő hosszú, a kereszthajó szárai ellenben rövidebbek, úgy hogy a templom alaprajza sem nem a latin, sem nem a görög, hanem a sajátos örmény keresztet ábrázolja.

A kereszthajó szárainak ez a sajátos aránya, a kupola dobjának sokszögű kerete és külseje, a két oldal-apsis fülkeszerű keskenysége és a nekik megfelelő hátsó helyiségek, valamint a két tompa csúcsívalakja mind arra vallanak, hogy itt az egytetemes késő-bizánczi építkezésnek egy sajátos örmény alakú-

lata van előttünk. Az épület különben is kétségtelen hasonlóságokat mutat az Ararát hegyén fekvő *Arkuri* helység örmény templomához, csakhogy ott a hagyományos örmény derékszögű alaprajzot az oldalapsi-sok derékszögű alakja és a fő szentélyzarádékknak kívül szintén derékszögű elmeszése hívebben megőrizte.

Az örmény világi építkezés emlékeit azonban már hiába keresnők Lembergben; sőt az örmény utcák takaros házaik inkább azt a törekvést mutatják mind, hogy birtokosaik a késő-renaissance gazdag díszítményeit a többi lemergi patrícusokkal versenyezve alkalmazzák lakásaikon. Csak műveltségtörténelmi, de egyáltalában nem művészettörténelmi érdekűek. Eredetüket csupán örmény pénznek, de aligha örmény kezeknek köszönhetik. Másként van a dolog a történelmi és tájképi szempontból egyaránt oly érdekes *Jazlowiec* városkában (buczaczi kerület). Hosszabb idő óta meg lévén telepedve, még a XVII. században is kiterjedt kereskedelmükkel a város tekintélyes és uralkodó elemeként látjuk itt őket szerepelni, kiknek külön püspökük és törvényszékük is van. A bennszülött lengyeleket és ruténeket ugyan nem túrhatták ki a vásártéren álló faházaikból és vályogkunyhóikból, de a főtérről villaalakban elágazó két főutcát majdnem kizárólag ők foglalták el. Ezekbe az utcákba építették sűrűn egymás mellé csinos földszintes házaikat, melyeket eleinte finom ízlésű és egyszerű, később azonban a lemergi kőfaragók szembetűnő beleártakozása folytán túlságosan cikornyás kapu- és ablak-keretekkel díszítettek. Csodálkozva láthatjuk ma is e házakban, melyekben most a nép legszegényebb része lakik, a tágas termeket és pitvarokat, ahol szép keresztboltozatok, választékos kődíszítványok és a szobák alatt tág, boltozatos pincék mutatják a hajdani lakók jómódúságát. Lembergben a féltékeny hatóság szigorúan megszabta házaik magasságát és szélességét, s részint ezekből, részint azonban abból a helytelen nagyravágyásból, hogy a leggazdagabb patrícusokkal versenyezzenek, ízléstelenségekre ragadtatták magukat és lassanként egészen elvesztették az építkezésben is nyilvánult hajdani sajátosságukat. Itt ellenben, ahol minden ilyen korlátozástól és szorongató szomszédságtól menten, egészen saját tetszésük szerint rendezhették házaikat és udvaraikat, az építkezésben is szabadon nyilvánulhatott saját szükségleteiknek és ízlésüknek megfelelő alkotóérzékük. De, valamint gyakran ugyanazon a sírkövön ölelkeznek az örmény és a barokk vonaldíszek, úgy az örmény és latin fölirat is szépen megférnek egymás mellett ugyanazon a kőtáblán. Kiválóan érdekes egy 1611-ből való kútfölrirat, melyen csodálatosan keveredik a barokk szőlőfüzér a sajátosan örmény szalagdísszel (mely a lemergi székesegyháznak 1463-ból való alabástrom tábláján még teljes tisztaságában látszik); hogy pedig a „milál”, vagyis a bennszülött keresztény, akire különben, ha nem valami nagy úr, kicsinyléssel néznek le, szintén érdeme szerint becsülhesse e közhasznú alkotást, a fölirat első sora latinul mondja el neki a mű eredetét: „*Jacobus Armenus bono publico fecit 1611*”, míg a következő három sor örmény nyelven folytatja: E kereszt és e kút állíttatása Jakab úrnak és testvérének, Istvánnak a műve. Befejeztetett az örmény számítás szerinti 1000-ben és 60-ban Aprahem (a kőfaragó!) hajtotta végre e munkát hűségesen.

Néhány évtizeddel később magasan a város fölött, ahol a buczaczi fősíkról a völgyhasadékba vezető út hirtelen bekanyarodik, fölállították az (1800 táján lebontott) örmény kaput, s ugyanez időben saját nemzetörségük vitézül védelmezte az Örményországból csak nemrég érkezett *Selerowicz Bohdan* vezérlete alatt 1648-ban a kozákok és tatárok, később pedig a törökök ellen a várost. Megvető göggel tekintenek e háromnegyed-örmények őrtornyuk tetejéről a város kispolgáira, és csak a Koniccpolskiak, Jazlowice hatalmas urai, kik a völgykatlan másik oldalán büszkén és dacosan álló sziklavárában laknak, tudják őket tiszteletre kényszeríteni.

Megjelent: Az Osztrák-Magyar Monarchia írásban és képekben, Galiczia, Budapest 1989.

/Szerk. megjegyzés: eredeti írásmóddal/

* * *

Jakab Gábor pápai káplán

Bibliai szövegek

Világosító Szent Gergely „búcsúján” a szamosújvári örmény katolikus székesegyházban

Szentlecke Pál apostolnak a Korinthusiakhoz írt második leveléből (2 Kor 4,5-9)

Testvéreim! Mi nem önmagunkat hirdetjük, hanem Jézus Krisztust, az Urat, magunkat pedig, mint Jézus kedvéért szolgátoakat. Isten ugyanis, aki azt mondta: A Sötétségből támadjon fény, világosságot támasztott